

BIBLIOGRAFISCH REFEREREN

1. Wat is refereren?.....	3
2. Stappen te zetten bij refereren.....	4
3. Verwijzingen in een tekst: citeren en parafraseren	5
4. Voetnoten en eindnoten	8
5. Literatuurlijst maken.....	9
5.1. Algemene regels.....	9
5.2. Rangschikking binnen de literatuurlijst	9
6. Formats en voorbeelden	11
6.1. Klassieke niet on line bronnen	11
6.1.1. Gedrukte bronnen : op zichzelf staande gedrukte publikaties	11
6.1.2. Artikels en bijdragen opgenomen in een gedrukte publicatie	18
6.1.3. Audiovisuele en elektronische bronnen : op zichzelf staande bronnen..	23
6.1.4. Artikels en bijdragen op audio, audiovisuele en elektronische bronnen	27
6.2. On line bronnen, digitale bronnen: Internet (WWW)	28
6.2.1. Algemeenheden	28
6.2.2. Internetdocumenten	28
6.2.3. Digitale tijdschrift- en krantenartikels.....	29
6.3. Persoonlijke communicatie en e-mail.....	30
6.4. Overzicht	31
7. Lijst met afkortingen.....	43
8. Voorbeeld van een literatuurlijst	44

1. Wat is refereren?

Bibliografisch refereren is verwijzen naar de bron waaruit je informatie hebt geput, zodat de bron in kwestie (boek, tijdschrift, internetdocument ...) als uniek geïdentificeerd kan worden. Een verwijzing gebeurt zowel rechtstreeks in de tekst als in de vorm van een literatuurlijst op het einde van een publicatie.

Bronvermelding is altijd nodig wanneer je verwijst naar ideeën van anderen. Anders pleeg je plagiaat. Bovendien stelt het de lezer in staat om de inhoud te verifiëren en eventueel meer te vernemen over de argumenten in de genoemde bron.

Een referentie wordt volgens bepaalde regels opgesteld. Er bestaan talrijke systemen om referenties te noteren. Hier is gekozen voor de APA (American Psychological Association) referentiestijl. Wat hierna volgt is geen exacte kopie - dit is onmogelijk – maar een zo getrouw mogelijke omzetting naar de Nederlandstalige situatie, met enkele aanpassingen en uitbreidingen. De oorspronkelijke regelgeving is te vinden in de publicatie: **American Psychological Association (2001). Publication manual of the American Psychological Association (5th ed.). Washington DC: APA.**

2. Stappen te zetten bij refereren

1. Noteer tijdens het maken van je opdracht de volledige bibliografische gegevens, inclusief paginanummer(s) waaruit de informatie gehaald is. Je neemt die over van het titelblad, van de keerzijde van het titelblad of uit het colofon achteraan in het boek. Niet alle gegevens zijn echter altijd van toepassing. In dit geval laat je ze achterwege.
 - In het geval van een **boek** is dit:
 - Auteur(s)
 - Publicatiejaar
 - Titel
 - Volumenummer
 - Uitgave, druk...
 - Plaats van uitgave
 - Uitgever
 - In het geval van een **tijdschriftartikel** is dit:
 - Auteur(s) van een artikel
 - Publicatiejaar
 - Titel van het artikel
 - Tijdschrifttitel
 - Jaargangnummer
 - Nummer binnen de jaargang
 - Begin- en eindpagina van het artikel
 - In het geval van **audiovisuele** of **elektronische informatie** is dit:
 - Auteur
 - Publicatiejaar
 - Titel van het artikel/onderdeel
 - Titel van het grotere geheel
 - Type van het medium (cd-rom, video, enz.)
 - Aantal pagina's of lengte (bijv. 6-14, 7 pp., 25 paragrafen enz.)
 - www-adres, leverancier en naam van de elektronische database, e-mailadres
 - Datum van raadpleging
2. Voeg de gegevens bij een citaat of parafrasering op de aangewezen plaats in de tekst. (zie voorbeelden bij 'Citeren en parafaseren')
3. Maak een literatuurlijst op het einde van het document. (zie bij 'Formats en voorbeelden')

3. Verwijzingen in een tekst: citeren en parafraseren

Definities

Citeren betekent een stuk tekst letterlijk overnemen. Bij het weergeven van de mening van een ander op een eigen manier spreken we van parafraseren.

In beide gevallen moet de **complete referentie in de literatuurlijst** achteraan terug te vinden zijn.

- Citeren of letterlijk aanhalen kan alleen op voorwaarde dat de aangehaalde tekst niet te lang is (minder dan 40 woorden) en dat deze tekst tussen dubbele aanhalingstekens staat. De bronvermelding bestaat hier uit de **familienaam van de auteur(s), datum van uitgave en exacte pagina('s)**.

De auteur kan zijn: de auteur van een boek, kranten- of tijdschriftartikel, een componist, een uitvoerder, een producent enz., afhankelijk van het soort informatie/informatiedrager. De datum van uitgave kan zijn: het publicatiejaar, copyright datum, exacte datum enz., afhankelijk van het soort informatie/informatiedrager. Zie verder hiervoor bij de referentieregels.

Bij één pagina laat je deze voorafgaan door p., bij meerdere pagina's door pp. Bij elektronische informatie zonder paginering geef je een andere unieke plaatsaanduiding op (bijvoorbeeld: paragraaf of hoofdstuk). Is dit niet mogelijk dan vermeld je alleen het jaar.

Voorbeelden:

Hertfeldt, Vanneste en Wylin (1997, p. 129) omschrijven de taak van de webmaster als volgt: "de webmaster is verantwoordelijk voor de webserver...".

Livingstone en Stanley (2002, par. 6) noemen het Guggenheim Museum in New York "one of the less successful architectural realizations of Frank Lloyd Wright".

- Bij parafraseren gebruik je alleen de familienaam van de auteur(s) gevolgd door de datum van uitgave.

De auteur kan zijn: de auteur van een boek, kranten- of tijdschriftartikel, een componist, een uitvoerder, een producent enz., afhankelijk van het soort informatie/informatiedrager. De datum van uitgave kan zijn: het publicatiejaar, copyright datum, exacte datum enz., afhankelijk van het soort informatie/informatiedrager. Zie verder hiervoor bij de referentieregels.

We kunnen op 2 manieren parafraseren.

Voorbeeld:

Corda (1999) breekt een lans voor intensief gebruik van het Internet in het talenonderwijs...

OF

Het Internet is een meerwaarde bij het talenonderwijs (Corda, 1999).

Enkele bijzondere gevallen

- **Werken zonder auteur:** gebruik de eerste woorden zoals het werk in de referentielijst zal voorkomen. Meestal is dit de titel. Zet de titel tussen dubbele aanhalingstekens als hij tussen ronde haakjes geplaatst wordt; gebruik cursieve druk voor de titel als hij niet tussen ronde haakjes staat.

Voorbeeld:

De ombouw naar de bachelor- en masterstructuur in het hoger onderwijs vormt de kern van de gehele onderwijsvernieuwing ("Hoger onderwijs in Vlaanderen", 2004)

OF

*Het boek *Hoger onderwijs in Vlaanderen (2004)* maakt toekomstige studenten wegwijz in het vernieuwde onderwijslandschap...*

- **Werken met meerdere auteurs:** als de namen onderdeel van een zin zijn, worden ze met elkaar verbonden door het woord **en**. Tussen haakjes worden ze verbonden via een ampersand (&).

Voorbeeld:

Hertfeldt, Vanneste en Wylin (1997) stellen dat een duidelijke taakomschrijving een absolute voorwaarde is om succes op slagen te garanderen

OF

Een duidelijke taakomschrijving is een absolute voorwaarde om succes te garanderen (Hertfeldt, Vanneste & Wylin, 1997).

- Bij 2 auteurs: vermeld telkens beide, en het jaar van publicatie.
 - Bij 3, 4 en 5 auteurs: vermeld alle auteurs bij de eerste citatie; vermeld nadien telkens de eerste naam gevolgd door een **komma et al. komma** en het **jaar van publicatie**.
 - Bij 6 auteurs en meer: vermeld alleen de familienaam van de eerste gevolgd door **komma et al. komma** en het **jaar van publicatie**.
- **Een volledige website vermelden:** zet het adres van de website tussen ronde haakjes.

Voorbeeld:

Ixquick (<http://www.ixquick.com>) als metazoekmachine onderscheidt zich door een zeer krachtige zoektaal en zijn meestal goede rankings.

- **Citeren van een indirecte bron.** Een bron wordt indirect (of secundair) genoemd als ze zelf 'oorspronkelijke' of 'originele bronnen' aanhaalt of citeert en je een dergelijk citaat in je eigen tekst wil opnemen. Er zijn dan twee bronnen waar je aan moet refereren om duidelijk te maken dat je het opgenomen citaat niet rechtstreeks citeert maar uit 'tweede hand'

overneemt. Dit maak je duidelijk door in je eigen tekst de originele bron te vermelden en door daarnaast – tussen ronde haakjes - ook een verwijzing te maken naar de indirecte of secundaire bron waar je de 'oorspronkelijke' bron in gevonden hebt. In de literatuurlijst neem je alleen de indirecte bron op omdat dit de bron is die je geraadpleegd hebt. In onderstaand voorbeeld is dit het werk van Peeters.

Voorbeeld:

De studie van Masters en Johnson (zoals geciteerd in Peeters, 1996)....

- **Persoonlijke communicatie en email:**
persoonlijke communicatie, waaronder brieven, memos, (telefoon)gesprekken en elektronische mail, wordt NIET in de literatuurlijst opgenomen omdat ze geen recupereerbare data bevatten. In de tekst geef je de naam en de initialen van de voornaam van de gesprekspartner, de exacte datum van de communicatie en zijn/haar functie.

Voorbeeld:

K. Desmet, woordvoerder bij IBM, antwoordde dat de vertraging te wijten was aan de omschakeling naar een nieuw besturingssysteem (persoonlijke communicatie, 20 januari 2004).

OF

De vertraging was te wijten aan de omschakeling naar een nieuw besturingssysteem (K. Desmet, woordvoerder bij IBM, persoonlijke communicatie, 20 januari 2004).

4. Voetnoten en eindnoten

De APA-regelgeving laat voet- of eindnoten toe voor **inhoudelijke specificaties en aanvullingen** die gemakkelijk de aandacht afleiden van de hoofdlijn van de tekst. Er komen dus **geen bibliografische referenties** in voor, hoogstens een verwijzing naar verdere literatuur over dat onderwerp, waarvan de volledige referentie in de literatuurlijst achteraan opgenomen wordt.

Noten worden onderscheiden naar de plaats waar ze staan:

- voetnoten worden onderaan de betreffende pagina gezet;
- eindnoten worden aan het eind van een hoofdstuk of aan het eind van de totale tekst geplaatst.

De **keuze** tussen voetnoot en eindnoot is een persoonlijke keuze, maar gebruik nooit zowel voet- als eindnoten in één werk.

Vorm van de verwijzing: er wordt een **cijfer in superscript** geplaatst onmiddellijk na het woord of de zin die refereert aan een voet- of eindnoot. Bij voetnoten is er keuze tussen nummering per pagina of doorlopende nummering doorheen de hele tekst. Bij eindnoten wordt doorlopend genummerd per hoofdstuk of doorheen de hele tekst, naar keuze. Eens je keuze gemaakt, blijf je erbij.

Informeer ook naar de regelgeving hieromtrent binnen je opleiding.

5. Literatuurlijst maken

Vaak worden de termen “literatuurlijst” en “bibliografie” door elkaar gehaald.

We spreken hier over een literatuurlijst omdat alleen die bronnen in de lijst opgenomen worden die daadwerkelijk gebruikt zijn. Een bibliografie daarentegen is een geordende lijst van bronnen binnen bepaalde grenzen (onderwerp, taal, periode, verschijningsgebied enz.) waar al of niet volledigheid in opsomming is nagestreefd.

5.1. Algemene regels

- De literatuurlijst komt op het einde van het werkstuk en begint op een nieuw blad.
- Alle geciteerde werken in de tekst moeten hier terug te vinden zijn, en omgekeerd, met uitzondering van persoonlijke communicatie (w.o. email) en de aanhaling van volledige websites in de tekst.
- **Cursivering:** bepaalde delen uit de referenties worden gecursiveerd. Gebruik geen onderlijning, vet of kapitalen.
- **Tabulaties:** de eerste lijn van elke referentie in de literatuurlijst staat aan de kantlijn, elke volgende lijn van een zelfde referentie moet inspringen. Tussen de referenties wordt geen regel opengelaten.
- Bij **ontbrekende informatie:**
 - indien de gedrukte bron geen datum heeft, gebruik je **z.d.** in de datumpositie.
 - indien de gedrukte bron niet gepagineerd is, gebruik je de afkorting **z.p.**
 - indien een gedrukte bron meervoudig gepagineerd is (bijv. Romeinse en Arabische cijfers), gebruik je de afkorting **m.p.**
 - indien de uitgever of producent niet gekend is, gebruik je **z.u.**
 - Voor andere ontbrekende informatie blijft het veld in de referentie leeg, bijvoorbeeld bij het ontbreken van een plaatsaanduiding.
- **Paginerig:** waar concrete paginavermeldingen vereist zijn, gebruik je ‘p.’ of ‘pp.’, naargelang je verwijst naar één of meer pagina’s.

5.2. Rangschikking binnen de literatuurlijst

- Als eerste rangschikkingselement komt de **familiennaam van de auteur** gevolgd door de initialen van de voornaam of -namen en dit voor elke auteur. Een familiennaam bestaande uit meerdere delen wordt in zijn gehele vorm behouden (bijv. De Prins, J.; Van Der Straeten, K.)
- De lijst wordt **alfabetisch op familiennaam** van de auteur gerangschikt, te beginnen bij de eerste auteur. Basisprincipes bij alfabetisch rangschikken zijn hierbij: letter per letter sorteren en niets (= geen letter) gaat vóór op iets (= wel een letter).
bijvoorbeeld:
 - Janssen, A. (2004)
 - Janssen, J. K., Peeters, H. B. (2003)
 - Janssens, J. K., Peeters, H. B., & Van Den Bossche, T. (2000)
 - Janssens, J. K., Rommens, P. (1997)
- Bij **meer dan één boek of artikel van een zelfde (groep) auteur(s):** de volgorde wordt bepaald door de datum van publicatie, beginnend bij de oudste.
- Bij **een zelfde auteur en een zelfde publicatiejaar:** het document waarvan de eerste letter uit de titel alfabetisch eerst komt, krijgt de letter a achter de publicatiedatum (bijv. 2002a). Letter b voeg je toe achter de publicatiedatum van het document dat de tweede in de alfabetische rij is (bijv. 2002b), enz... Om te rangschikken komt 2002a dan vóór 2002b; bijvoorbeeld:
 - Janssens, J. K. (2002a). Maken dat...

- Janssens, J. K. (2002b). Wonderen zijn....
- Bij een **zelfde auteur als enige auteur én als deel uitmakend van een groep**: de auteur als enige auteur komt eerst in de lijst, bijvoorbeeld:
 - Janssens, J. K. (2003)
 - Janssens, J. K., & Peeters, H. B. (1998)
- Bij een **auteurs- of uitgeversgroep (corporatieve auteur)**: indien de auteur of uitgever van een werk een organisatie, overheidsdienst, studiegroep e.d. is, schrijf je die naam altijd voluit. Is de naam een acroniem of letterwoord dan gebruik je het acroniem in het auteursveld. In dit geval neem je het acroniem met zijn verklaring op in de afkortingenlijst. Als je twijfelt of het acroniem de officiële naam van de auteursgroep is, schrijf je de naam voluit. Basisprincipe bij alfabetisch rangschikken is ook hier in beide gevallen: letter per letter sorteren. Gebruik voor eenzelfde auteursgroep telkens dezelfde benaming. Voorbeelden zijn:
 - CNN
 - Commissie van de Europese Unie
 - Nationaal Instituut voor de Statistiek
 - NMBS
 - SABENA
 - Société Général belge...
 - VVKSO
- Bij een **anonieme bron**: de titel neemt de plaats in van de auteur en de rangschikking gebeurt op het eerste woord uit de titel. Lidwoorden als eerste woord tellen NIET mee, behalve als ze de functie van plaatsonderwerp hebben (bijv.: het regent). Telwoorden en rangtelwoorden tellen wel mee in de rangschikking, bijvoorbeeld:
 - Een **brug** te ver...
 - **Eén** paar schoenen...
 - **Het** regent pijpenstelen...
 - De **laatste** der mohikanen...
 - Le **premier** arrêt....
- Rangschik referenties die met een **cijfer** beginnen alsof ze **voluit** geschreven zijn in de taal van de titel, bijvoorbeeld:
 - One more time....
 - 4 (= quatre) petits cochons...
 - Vier evangelisten...

6. Formats en voorbeelden

We maken een onderscheid tussen de klassieke bronnen, zowel in gedrukte vorm als op diverse audiovisuele en elektronische dragers, en elektronische bronnen.

6.1. Klassieke niet on line bronnen

6.1.1. Gedrukte bronnen : op zichzelf staande gedrukte publicaties

Boekmaterialen

We spreken van een boek als een publicatie meer dan 36 pagina's bevat. Als dit niet het geval is, noemen we de publicatie een *brochure*. Refereren aan een brochure behandelen we onder het hoofdstuk "grijze literatuur".

Sommige delen van een schoolboekenreeks en kinderboeken zijn vaak ook niet omvangrijker dan 36 bladzijden maar worden wel als boek gerefereerd.

Bibliografische gegevens worden gerangschikt als volgt:

Auteur/corporatieve auteur
Publicatiejaar
Titel van het boek: ondertitel van het boek
Editie (alleen als het niet de eerste editie is)
Publicatieplaats
Uitgever

Let ook op de correcte interpunctie.

Boek met één auteursvermelding

- De voornamen worden altijd tot de initialen herleid.
- Na elke initiaal komt een punt en een spatie.
- Een eventuele ondertitel komt na de hoofdtitel en wordt ervan gescheiden door een **dubbelpunt**, onmiddellijk na de hoofdtitel. Als er een komma in de titel voorkomt, wordt die vanzelfsprekend mee opgenomen, maar is nooit als onderscheid tussen hoofd- en ondertitel bedoeld.
- Hoofdletters: in het Nederlands krijgt alleen het eerste woord van de titel een hoofdletter, behalve wanneer eigennamen, landnamen en/of namen van organisaties enz., die normaal gezien met hoofdletter geschreven zijn, in de titel voorkomen. Bij andere talen volg je de spellingregels van de taal. Bijvoorbeeld: in het Engels krijgt elk betekenisvol woord in de zin een hoofdletter; in het Duits wordt elk zelfstandig naamwoord met hoofdletter geschreven.

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel: ondertitel. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Corda, A. (1999). *Internet, als het even kan, in het talenonderwijs: een praktische gids*. Bussum: Coutinho.

Boek met meer auteursvermeldingen

- De voorlaatste en laatste auteur altijd verbinden via een **komma** en een **ampersand (&)**.
- Bij meer dan 6 auteurs: na de 6de naam "**komma (,) et al.**" (= et alii) vermelden.

Format:

Auteur1, A. A., Auteur2, B. B., Auteur3, C. C., & Auteur4, D. D.
(publicatiejaar). Titel. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Boekhorst, A., Koers, D., & Kwast, I. (1999). Informatievaardigheden.
Utrecht: Lemma.

Boek van een bedrijf/organisatie/instelling (corporatieve auteur)

- Een corporatieve auteur is een groep van personen of een organisatie (bijv. krantengroep, overheidsinstelling....) die verantwoordelijk is voor de intellectuele of artistieke inhoud van een publicatie.
- De naam van het bedrijf, de organisatie of de instelling komt in het auteursveld en wordt voluit geschreven.
- Is de naam een acroniem (d.w.z. een letterwoord) dan gebruik je het acroniem in het auteursveld. Neem het acroniem, met zijn verklaring, op in de afkortingenlijst. Als je niet zeker bent dat een acroniem wel de officiële naam van de groep is, schrijf je de naam van de auteursgroep voluit. Gebruik voor eenzelfde auteursgroep telkens dezelfde benaming.

Format:

Corporatieve auteur. (publicatiejaar). Titel. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Ministerie van Economische Zaken. (2000). Praktische gids van het
Ministerie van Economische Zaken. Brussel: Ministerie van Economische
Zaken.

Boek zonder auteur(s) (=anoniem werk)

- De titel neemt de plaats in van de auteur.
- De rangschikking gebeurt op het eerste woord uit de titel. Lidwoorden als eerste woord tellen NIET mee, behalve als ze de functie van plaatsonderwerp hebben (bijv.: het regent). Telwoorden en rangtelwoorden tellen wel mee in de rangschikking.
- Het titelveld wordt afgesloten met een punt en een spatie. Daarna komt het publicatiejaar tussen ronde haakjes.

Format:

Titel. (publicatiejaar). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Belangrijke feiten en cijfers over de Europese Unie. (2004). Luxemburg: Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen.

Gegevens in verband met de uitgave, druk...

- Boek in een uitgave die verschilt van de eerste uitgave:
 - Zet de uitgave tussen ronde haakjes na de titel en sluit dan pas af met een punt.
 - Gebruik de taal van de publicatie voor het aanduiden van de uitgave. Bijv.: uitg., ed., éd., Ausg., dr., repr., herdr.; repr., réimpr., ...
- meerdere plaatsen van uitgave/uitgever:
 - Bij vermelding van meer dan één plaats van uitgave en/of uitgever: geef telkens alleen de eerste op.

Format:

Auteur1, A. A., & Auteur2, B. B. (publicatiejaar). Titel (x^{de} ed.). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Medlik, S., & Ingram, H. (2003). The Business of Hotels (4th ed.). Oxford: Butterworth Heinemann.

Specifieke soorten boekmaterialen

Verzamelwerk

Een verzamelwerk is een publicatie waarin, al dan niet onder een gemeenschappelijke titel, verschillende werken of gedeelten van werken van een of meer auteurs zijn samengebracht onder één gezichtspunt.

- In een verzamelwerk neemt de naam van **redacteur(s)** en/of **editor(s)** (= samensteller) meestal de plaats in van de auteur. In dit geval wordt hij op dezelfde manier als de auteur in de referentie weergegeven. Zijn functie wordt na zijn naam tussen haakjes gezet. Na de haakjes sluit een punt het auteursveld af.
- Meerdere redacteurs/editors uit eenzelfde functiecategorie worden aan elkaar gekoppeld door een **komma** en een **"&"**; auteursvermeldingen met verschillende functies worden aan elkaar gekoppeld door het woord **"en"**.
- Gebruik de taal van de publicatie voor het aanduiden van de functie in afgekorte vorm: bijv. "ed." (editor), "samenst." (samensteller), "Hrsg." (Herausgeber), "red." (redacteur), "réd." (rédacteur), "Red." (Redakteur). Zie hiervoor ook de lijst van afkortingen.
- Mogelijkheden: zie format hieronder

Format:

Redacteur, R. R. (red.). (publicatiejaar). Titel. Plaats van uitgave: Uitgever.

Redacteur, A. A. (red.) en Editor, B. B. (ed.). (publicatiejaar). Titel. Plaats van uitgave: Uitgever.

Redacteur1, A. A., & Redacteur2, B. B. (reds.) en Editor1, C. C., & Editor2, D. D. (eds.). (publicatiejaar). Titel. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Godde, P. M., Price, M. F., & Zimmermann, F. M. (eds.). (2000). Tourism and development in mountain regions. Wallingford: CABI.

- Als er toch een auteur én een editor is, wordt de naam van de editor tussen haakjes onmiddellijk na de titel geplaatst, gevolgd door een komma en de afkorting 'ed.'.

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel (Editor, E. E., ed.). Plaats van uitgave: Uitgever.

Meerdelig werk

Een meerdelige publicatie bestaat uit meer dan één aflevering of deel die samen een afgerond geheel vormen. Meestal is er geen unieke auteur. In dit geval komt de naam (namen) van de editor(s) op de plaats van de auteur in de referentie, met vermelding van zijn functie in afgekorte vorm tussen haakjes.

- Bij referentiewerken zoals encyclopedieën, woordenboeken enz. volstaat het de belangrijkste editor te vermelden, met toevoeging van een **komma** en "**et al.**" (= et alii).
- Vermeld begin- en eindjaar van publicatie als de uitgave over meer jaren gebeurd is.
- Na de titel wordt de editie of druk vermeld, indien verschillend van de eerste, en het aantal delen, het geheel tussen haakjes en gescheiden door een komma. Neem de gegevens in de taal van de publicatie over.
- Indien er geen editor vermeld is, neemt de titel de plaats in van de auteur. Het publicatiejaar (publicatiejaren) komt tussen haakjes na de editie- en volumegegevens.

Formats:

Editor, E. E. (ed.), et al. (publicatiejaar of publicatiejaren). Titel (x^{de} ed., vols. x-y). Plaats van uitgave: Uitgever.

Titel (x^{de} ed., vols. x-y) (publicatiejaar of publicatiejaren). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeelden:

Van Caenegem, R. C. (ed.), et al. (1990-1993). Grote Winkler Prins encyclopedie in 26 delen (9de geh. herz. dr., dln. 1-26). Amsterdam: Elsevier.

The New Encyclopaedia Britannica. (15th ed., vols. 1-29) (1991). Chicago: Encyclopaedia Britannica.

Boek in een reeks

Een **reeks** of **seriële publicatie** bestaat uit een aantal afzonderlijke werken die een gemeenschappelijke reekstitel én een eigen hoofdtitel hebben.

- De eigen hoofdtitel staat niet cursief, de gemeenschappelijke reekstitel wel!
- De gegevens over de reeks worden voorafgegaan door "**In**".

- Als de editor gekend is, wordt hij ook vermeld. Omdat hij hier niet de functie van auteur vervult, wordt zijn naam niet omgezet, d.w.z. dat eerst de initialen van zijn voornaam en daarna zijn familienaam vermeld worden, gevolgd door zijn functie tussen haakjes en een komma vóór de titel van de reeks. Om diezelfde reden wordt ook geen **komma** geplaatst tussen de namen van de voorlaatste en laatste editor.
- Het is ook mogelijk dat er geen auteur(s) en/of editor(s) zijn. In dit geval schuift de afzonderlijke boektitel naar de auteurspositie door en komt de reekstitel onmiddellijk na het woord "In".
- Gebruik bij de volumeaanduiding de taal van de publicatie: dl., vol., Vol. enz.

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel van het boek. In E. E. Editor (ed.), Titel van de reeks (vol. x). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Chartier, R. (1989). Van de Renaissance tot de Verlichting. In J. K. Missinne (ed.), Geschiedenis van het persoonlijk leven (dl. 3). Amsterdam: Agon.

(Losbladig) aanvulwerk

Een al dan niet losbladig **aanvulwerk** is een publicatie samengesteld uit losse op (on)regelmatige tijdstippen verschijnende bladen, katernen of boekjes die worden ingevoegd in een ringband.

- Het geheel is te refereren als een boek of meerdelig werk, met toevoeging tussen vierkante haken na de titel **[losbladig werk]**.
- Als publicatiedatum geldt het publicatiejaar van de eerste aflevering.

Format:

Editor, E. E. (ed.). (publicatiejaar 1ste aflevering). Titel [losbladig werk]. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

De Craemer, J. (red.), et al. (2002). ICT en onderwijsvernieuwing [losbladig werk]. Mechelen: Wolters Plantyn.

Muzieknotatie

Een muziekstuk of compositie is vastgelegd in muzieknotatie, meestal op een notenbalk, wat het mogelijk maakt meermaals gelezen en uitgevoerd te worden. Deze 'muziekwerken' kunnen volledige partituren zijn, muziekstukken per instrument of zangstem, studieboeken, bloemlezingen, uittreksels of vereenvoudigingen enz.

- De meeste muziekwerken bevatten dezelfde bibliografische gegevens als een gewoon boek en worden dus als een **boekmateriaal** gerefereerd.
- Betreffende de auteur(s):
 - Op de plaats van de auteur komt de naam van de componist, gevolgd door "(comp.)".
 - Bij verzamelwerken met meerdere componisten geldt dezelfde auteursregel als bij meerdere auteurs, met toevoeging van "(compn.)".

- o Een **uitzondering** vormen de studieboeken en bloemlezingen. Bij dezen gaat het meestal om een verzameling kortere stukken van verschillende componisten, van wie de naam al dan niet gekend is. Dan geldt de regel zoals bij verzamelwerken. Indien een redacteur of editor (samensteller) vermeld is, komt deze op de auteurspositie met toevoeging van zijn functie. In het andere geval komt de titel op de plaats van de auteur.
- Na de titel wordt **[muzieknotatie]** tussen vierkante haken toegevoegd.

Format:

Componist, C. C. (comp.). (publicatiejaar). Titel [muzieknotatie]. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeelden:

Bach, J. S. (comp.). (z.d.). *Notenbüchlein für Anna Magdalena Bach* [muzieknotatie]. Bruxelles: Craz.

Lehar, F. (comp.). (z.d.). *Wolgalied, uit de operette Der Zarewitsch* [muzieknotatie]. Amsterdam: J. Poeltuyn.

***Les maîtres du piano: études progressives en neuf cahiers, revues, annotées et doigtées par Armand Ferté: 1A* [muzieknotatie]. (z.d.). Bruxelles: Schott Frères.**

Grijze literatuur

Grijze literatuur omvat alle publicaties die niet via de klassieke kanalen van de uitgeverij of boekhandel worden verspreid. Het betreffen eindwerken, jaarverslagen, overheidspublicaties, onderzoeksrapporten, brochures enz...

- Vuistregel is: refereer zoals een op zichzelf staande gedrukte publicatie. Betreft het een bijdrage in een gedrukte publicatie ga dan naar artikels en bijdragen opgenomen in een gedrukte publicatie.
- Men spreekt van een **brochure** wanneer de publicatie minder dan 36 pagina's bevat. Voeg **[Brochure]** toe na de titel of editie, indien deze laatste ingevuld wordt. Een uitzondering hierop vormen bepaalde delen van schoolboekreeksen en kinderboeken. Deze worden als boek gerefereerd.
- Als de publicerende instantie een **nummer of code** (rapportnummer, contractnummer enz.) aan de publicatie toegekend heeft, voeg je dit tussen **ronde haakjes** toe onmiddellijk na de titel of de reekstitel (dus zonder spatie), **zonder cursivering** van de gegevens tussen de haakjes.
- In verband met de **uitgever**: geef indien mogelijk de exacte naam van de publicerende instantie (ministerie, departement, onderwijsinstelling, onderzoeksinstelling, belangenvereniging...). Laat de overkoepelende naam van de uitgever eraan voorafgaan als de exacte naam onbekend/nietszeggend is of verwarring kan zaaien. Voorbeeld: "Administratie Planning en Statistiek" kan beter voorafgegaan worden door "Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap".
- Bij **eindwerken**:
 - o Na de titel komt de vermelding eindwerk. Gebruik hierbij de benaming zoals ze op het kaft van de publicatie voorkomt. Er zijn verschillende mogelijkheden zoals [eindwerk], [eindverhandeling], [licentiaatsthesis], [doctoraatsthesis], [afstudeerproject], [meesterproef] ... enz.
 - o Schrijf de **naam** van de onderwijsinstelling, na de plaats van uitgave, **voluit**.

Rapport van overheids- en/of onderzoeksinstelling, al of niet in een reeks

Formats:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel: ondertitel. Plaats van uitgave: Uitgever.

Titel: ondertitel. (publicatiejaar). Plaats van uitgave: Uitgever.

**Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel van boek: ondertitel. In E. E. Editor (ed.),
Titel van de reeks(reeksnummer). Plaats van uitgave: Uitgever.**

Voorbeelden:

***Vrind 99: Vlaamse regionale indicatoren. (2000). Brussel: Ministerie van de
Vlaamse Gemeenschap Administratie Planning & Statistiek.***

**Termote, T. (2003). Evaluatiemethode voor centrumbeheer. In *Facetten van
West-Vlaanderen*(51). Brugge: WES Onderzoek & Advies.**

Jaarverslag

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel: ondertitel. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeelden:

**Jossart, L. (ed.). (2001). *Virgin Express: annual report 2000*. Melsbroek:
Virgin Express.**

**Van Esbroeck, K. (eindred.). (2001). *Jaarverslag Vlaams Parlement 2000-
2001*. Brussel: Vlaams Parlement.**

Eindwerk

Format:

**Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel van eindwerk [type eindwerk]. Plaats
van uitgave: Onderwijsinstelling voluit geschreven.**

Voorbeelden:

**Pierson, D. (2000). *Schouderproblematiek bij overheadsporten* [eindwerk].
Mechelen: Katholieke Hogeschool Mechelen.**

**Segers, J. (1997). *The Belgian Congress Sector* [licentiaatsthesis].
Diepenbeek: Limburgs Universitair Centrum.**

Brochure

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel [brochure]. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Technopolis. (2002). Meesterplan (2de ed.) [Brochure]. Mechelen: Technopolis.

6.1.2. Artikels en bijdragen in een gedrukte publicatie

Bijdrage (artikel/hoofdstuk) in boekmateriaal: algemene regels

Belangrijkste verschillen met het voorgaande:

- Bij het opmaken van de referentie van een deel (hoofdstuk/artikel) uit een publicatie moet je zowel de **titel van de bijdrage** als de **titel van het globale werk** zelf vermelden. Let daarbij op de cursivering: de titel van de bijdrage is nooit gecursiveerd, de globale titel van het werk altijd.
- Ook de begin- en eindpagina van de bijdrage moeten expliciet vermeld worden, niet gecursiveerd en tussen haakjes na de titel van het globale werk.
- Bijkomende informatie zoals volumenummer, aflevering enz. worden mee tussen de haakjes vóór de paginering gezet, gescheiden door een komma; zie ook bij bijdrage in losbladig aanvulwerk en bijdrage in meerdelig werk.

Bibliografische gegevens zijn gerangschikt als volgt:

Auteur(s) van de bijdrage

Publicatiejaar

Titel van de bijdrage

Samensteller(s) van het boek, voorafgegaan door 'In' en gevolgd door een komma

Titel van het boek

Indien nodig: bijkomende informatie om de publicatie te identificeren (bijv. vol., nr, editie, rapportnummer...) tussen haakjes vóór de paginering

Begin- en eindpagina van de bijdrage, voorafgegaan door 'p.' of 'pp.'

Publicatieplaats

Uitgever

Bijdragen in specifieke boekmaterialen

Bijdrage in een verzamelwerk

- Verzamelwerken hebben meestal een auteur per bijdrage én een 'editor' of samensteller (of meerdere) voor het geheel. Omdat de laatste hier meestal niet als auteur fungeert, wordt zijn naam niet omgezet. Gebruik ook hier alleen de initialen van hun voornaam. Gebruik de taal van de publicatie voor het aanduiden van de functie in afgekorte vorm: bijv. "ed." (editor), "samenst." (samensteller), "Hrsg." (Herausgeber), "red." (redacteur), "réd." (rédacteur), "Red." (Redakteur). Zie hiervoor ook de lijst van afkortingen.
- Bij afwezigheid van een editor vermeld je de titel onmiddellijk na 'In'.

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel van de bijdrage. In E. E. Editor (ed.), Titel van boek (pp. x-y). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Gurung, C. P., & DeCoursey, M. A. (2000). Too much too fast: lessons from Nepal's Lost Kingdom of Mustang. In P. M. Godde, M. F. Price, & F. M. Zimmermann (eds.), *Tourism and Development in Mountain Regions* (pp. 239-254). Wallingford: CABI.

Bijdrage in een meerdelig werk (bijvoorbeeld een encyclopedie)

- De format is gelijk aan deze voor bijdragen in verzamelwerken met toevoeging van het **volumenummer** vóór de pagina-aanduiding "pp". Beide elementen tussen haakjes worden van elkaar gescheiden door een komma en zijn niet gecursiveerd. Gebruik bij de volumeaanduiding de taal van de publicatie: dl., vol., enz.

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel van bijdrage. In E.E. Editor (ed.), *Titel van meerdelig werk* (vol. nr., pp. x-y). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Wonnacott, P. (1991). International trade. In *The New Encyclopaedia Britannica* (vol. 21, pp. 824-854). Chicago: Encyclopaedia Britannica.

Bijdrage in een boek met aparte titel, in een reeks

- De volgorde van de 3 titels is als volgt: titel van de bijdrage, titel van de reeks en titel van het boek. De reeks- en boektitel worden in cursief gezet.
- Editors van de reeks en editors van het boek worden respectievelijk vóór de reeks- en boektitel gezet. Bij meerdere editors wordt geen **komma** gezet tussen de voorlaatste en de laatste editor, omdat zij geen auteursfunctie hebben.
- Indien er geen reekseditors en/of boekeditors zijn, worden die weggelaten.
- De format en een voorbeeld van de meest complexe mogelijkheid:

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel van bijdrage. In R. R. Reekseditor (ed.) & V. V. Volume-editor (vol. ed.), *Titel van de reeks: Vol. x. Titel van het boek* (x^{de} ed., pp. x-y). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Garrison, S. (1992). Overview of the Automobile Industry. In J. R. Brent Ritchie & D. E. Hawkins (eds.) en F. Go & D. Frechtling (vol. eds.), *World Travel and Tourism Review: Indicators, Trends and Issues: vol. 2. Education, Training and Human Resource Issues* (pp. 145-151). Wallingford: CABI.

Bijdrage in een losbladig aanvulwerk

- De format is gelijk aan deze voor bijdrage in verzamelwerk met dit verschil dat het publicatiejaar **het jaar van de aflevering** moet zijn.

- Een bijkomende aanduiding (nummer van de aflevering, deel, enz.) tussen haakjes na de titel van het aanvulwerk is mogelijk.
- Elk onderdeel van de gegevens tussen haakjes wordt van elkaar gescheiden door een komma.

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar van de aflevering). Titel van de bijdrage. In E. E. Editor (ed.), *Titel van het losbladig werk* (aflevering of volumenummer of andere aanduiding, pp. x-y). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Van Petegem, P., & Imbrecht, I. (2003). Krachtige leeromgevingen creëren via ICT. In J. De Craemer (red.), *ICT en onderwijsvernieuwing* (afl. 5, pp. 1-21). Mechelen: Wolters Plantyn.

Bijdrage in een werk in muzieknotatie

- Dezelfde regels gelden als bij een bijdrage in verzamelwerk, met toevoeging van **(comp.)** of, bij meerdere componisten **(compn.)** na de auteursnaam en **[muzieknotatie]** na de informatie i.v.m. aflevering, volume, pagina's enz.

Format:

Componist, C. C. (comp.). (publicatiejaar). Titel van muziekstuk. In E. E. Editor (ed.), *Titel van het globale muziekwerk* (pp. x-y) [muzieknotatie]. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Czerny, C. (comp.). (z.d.). Menuet. In B. C. Balliauw (ed.), *Les maîtres du piano: études progressives en neuf cahiers, revues, annotées et doigtées par Armand Ferté: 1A* (p. 12) [muzieknotatie]. Bruxelles: Schott Frères.

Bijdrage in een boek zonder auteursvermelding

- de titel van de bijdrage neemt de plaats van de auteur in en wordt gevolgd door het publicatiejaar.

Format:

Titel van de bijdrage. (publicatiejaar). In E. E. Editor (ed.), *Titel van boek* (pp. x-y). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Ethics and Economy. (2003). In *The World Guide 2003/2004: an alternative Reference to the Countries of our Planet* (pp. 54-61). Oxford: New Internationalist Publications.

Kranten- en tijdschriftartikels

De bibliografische gegevens zijn als volgt gerangschikt:

Auteur(s) van het kranten- of tijdschriftartikel
Publicatiejaar (exacte datum bij een krantenartikel en/of een magazine)
Titel van het artikel
Eventuele ondertitel
Titel van krant of tijdschrift
Nummer van de jaargang van het tijdschrift (indien beschikbaar)
Nummer van het tijdschrift binnen de jaargang of volgnummer (indien beschikbaar)
Begin- en eindpagina van het artikel **met** de aanduiding 'p.' of 'pp.' bij een **kranten**artikel, **zonder** aanduiding 'p.' of 'pp.' bij een tijdschriftartikel.

Krantenartikel

- De pagina-aanduiding wordt **voorafgegaan door 'p.' of 'pp.'** of door de aanduiding door de krant zelf aangehouden. Als een artikel over niet opeenvolgende pagina's gepubliceerd is, vermeld je alle pagina-aanduidingen, van elkaar gescheiden door een komma (voorbeeld: B1, B3, B5-7).
- Vermeld hier de **exacte datum** van verschijnen, met de maand voluit geschreven én in de taal van de publicatie.

Format:

Auteur, A. A. (exacte publicatiedatum). Titel van artikel. *Titel van krant*, p. of pp.

Voorbeeld:

De Belder, H. (24 oktober 1997). Katholiek onderwijs moet vertrouwen in zaaigoed. *De Standaard*, p. 3.

Artikel in een (populair) magazine

- We spreken van een magazine als een tijdschrift bedoeld wordt met gevarieerde inhoud, vaak gericht op de actualiteit én op het grote publiek.
- Vermeld hier de **exacte datum** van verschijnen, de maand bij maandbladen, maand én dag bij weekbladen, met de maand voluit geschreven én in de taal van de publicatie.
- Vermeld de jaargang en tussen haakjes het nummer binnen de jaargang of volgnummer, zonder spatie tussen beide nummeraanduidingen. Schrijf de jaargang cursief, het nummer binnen de jaargang of volgnummer niet cursief. Indien één van deze gegevens ontbreekt, sla je die over.

Format:

Auteur1, A. A., & Auteur2, B. B. (exacte publicatiedatum). Titel van artikel. *Titel van magazine, jaargang*(nummer binnen jaargang of volgnummer), x-y.

Voorbeeld:

Bulté, A., & Van Heeswijck, M.-J. (4 mei 2004). Het proces-Dutroux: chaos in de assisenzaal. *Humo*, 30(3322), 32-35.

Artikel in een (wetenschappelijk) tijdschrift met auteursvermelding

- We spreken van een (wetenschappelijk) tijdschrift als de inhoud meer gespecialiseerd is, vaak gericht op een beperkt (vak)gebied én naar een specifieke doelgroep.
- Vermeld het jaar van publicatie tussen haakjes na de auteursnaam.
- Vermeld de jaargang en tussen haakjes het nummer binnen de jaargang, zonder spatie tussen beide nummeraanduidingen. Schrijf de jaargang cursief, het nummer binnen de jaargang of vervolgnummer niet cursief. Indien één van deze gegevens ontbreekt, sla je die over.

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel van artikel. *Titel van tijdschrift, jaargang*(nummer binnen de jaargang), x-y.

Voorbeeld:

Manhave, R. (2004). Intranet: strategisch instrument of modeverschijnsel?. *Ad rem*, 18(2), 7-8.

Artikel in een (wetenschappelijk) tijdschrift zonder auteursvermelding

- Als er geen auteur is, neemt de titel van het artikel de plaats in van de auteur.
- De titel van het artikel wordt afgesloten met een punt en een spatie. Het publicatiejaar wordt tussen ronde haakjes achter de titel gezet.

Format:

Titel van artikel. (publicatiejaar). *Titel van tijdschrift, jaargang van tijdschrift indien beschikbaar*(nummer van tijdschrift binnen de jaargang of vervolgnummer), x-y.

Voorbeeld:

Maandag fruitdag. (2004). *Klasse*, (143), 48-49.

Speciaal of extranummer horend bij een krant of tijdschrift

Dezelfde regels gelden zoals bij artikels uit krant of tijdschrift. Maar na de titel wordt tussen **vierkante haken** de aanduiding van extranummer,... enz. gezet.

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel van extranummer [omschrijving]. *Titel van bijhorend tijdschrift, jaargang*(nummer binnen jaargang of vervolgnummer).

Voorbeelden:

Castellano, J. (2004). Disneyland resort Paris [supplement]. *Viajar*, (227).

Incentive trends 2004 [speciale editie]. (2004). *MIM Magazine*, (juli/aug.).

6.1.3. Audiovisuele en elektronische bronnen : op zichzelf staande materialen

Audio: volledige cd of cassette

- Bij muziek kunnen meerdere 'auteurs' in verschillende functies betrokken zijn: de liedschrijver, de componist, de uitvoerder(s)...
 - De liedschrijver staat altijd als eerste op de auteurspositie en wordt hier verder gedefinieerd als 'auteur'.
 - Als de liedschrijver en de componist dezelfde zijn, komt zijn naam op de auteurspositie, zonder functievermelding.
 - Als de liedschrijver/componist dezelfde is als de uitvoerder komt zijn naam op de auteurspositie, zonder functievermelding.
 - Is er een liedschrijver en een componist dan komen beide op de auteurspositie, eerst de auteur en daarna de componist met vermelding van zijn functie "(comp.)" tussen ronde haakjes.
 - Als de liedschrijver en/of componist en de uitvoerder verschillende mensen zijn, wordt de naam van de uitvoerder aan het auteursveld toegevoegd, met functievermelding (**uitv.**).
 - Als alleen de naam van de uitvoerder gekend is, komt deze op de auteurspositie met de afkorting (**uitv.**) achter zijn naam.
 - Meerdere auteurs uit eenzelfde functiecategorie worden aan elkaar gekoppeld door een "&"; auteursvermeldingen met verschillende functies worden aan elkaar gekoppeld door het woord "en".
- Na de titel komt tussen vierkante haken het type van informatiedrager, in dit geval [**cd**] of [**cassette**].
- Zijn er meerdere distributeurs dan wordt alleen de eerste opgenomen.
- Als de opnamedatum verschilt van de copyright datum moet de **opnamedatum** aan het einde van de referentie tussen **ronde haken** toegevoegd worden.

Formats:

Auteur, A. A. (jaar van copyright). Titel van album [type van het medium].
Plaats van muziekopname: Distributeur. (Opnamedatum als deze verschilt van copyright datum).

Auteur, A. A. en Componist, C. C. (comp.). (jaar van copyright). Titel van album [type van het medium]. Plaats van muziekopname: Distributeur. (Opnamedatum als deze verschilt van copyright datum).

Componist1, C. C., & Componist2, C.C. (compn.) en Uitvoerder, U. U. (uitv.). (jaar van copyright). **Titel van album [type van het medium].** Plaats van muziekopname: Distributeur. (Opnamedatum als deze verschilt van copyright datum).

Voorbeelden:

Clapton, E. (1992). Unplugged [cd]. New York: MTV Networks.

Chopin, F. (comp.) en Pires, M. J. (uitv.). (1996). *The nocturnes* [cd]. Hamburg: Deutsche Grammophon.

Richardson, S. (uitv.). (1997). *Shakuhachi meditation music: traditional Japanese flute for Zen meditation* [cd]. Sounds True.

Jacob, M., & Strutt, P. (1996). *English for international tourism: Course book* (Cassette 1, units 1-7) [cassette]. Addison Wesley Longman.

Audiovisuele en elektronische bronnen

Bij audiovisuele bronnen kan bij de beschrijving van het gebruikte materiaal verwarring ontstaan omdat de feitelijke drager van de informatie (filmrol, videoband, dvd,...) niet altijd samenvalt met de inhoud van de bron (film-, video- of podiumproductie, radio- of tv-uitzending...). Een tv-uitzending of podiumproductie bijvoorbeeld kan naderhand op video of dvd opgenomen zijn, een film of theatervoorstelling kan op televisie vertoond zijn, enz.

We hanteren daarom de volgende **regel**: beschrijf in de referentie de inhoudelijke gegevens volgens de regels van het type informatiedrager dat je gebruikt hebt en zet dat type tussen vierkante haken. Mogelijke types zijn: [film], [video], [cassette], [cd-rom], [dvd]. Is het niet mogelijk om een drager te beschrijven, maar wel het soort productie omdat je die persoonlijk hebt gehoord of gezien of beschikt over een niet gecommmercialiseerde opname voor privé gebruik, vermeld dan de productiesoort. Mogelijke types zijn hier: [podiumproductie], [radio-uitzending], [tv-uitzending], [tv-reeks], [tv-reeks aflevering].

Concreet: heb je een reportage op televisie gezien, dan maak je de referentie voor de literatuurlijst volgens de regels van deze informatiedrager. Refereer je aan dezelfde tv-uitzending op video, dan maak je de referentie op basis van de bibliografische gegevens op die videoband en volgens de referentieregels van videomaterialen. Bedenk bij video, cassette e.d. wel dat het hier altijd om officiële kopijen moet gaan en NIET om zelf opgenomen programma's!

Film, video, dvd

"Auteurs" bij film en video zijn vaak moeilijk eenduidig te geven. Meestal zijn het de producent(en) en regisseur(s). Deze komen dan ook op de auteurspositie in de referentie:

- Indien de producent(en) niet gekend is, volstaat het de regisseur(s) in de referentie in de auteurspositie op te nemen en omgekeerd, telkens met functievermelding (**prod.**) of (**reg.**) tussen haakjes.
- Als er een andere duidelijke "schrijver/maker" aanwezig is, wordt deze mee opgenomen in de auteurspositie, indien mogelijk met vermelding van zijn functie.
- Indien de film of video deel uitmaakt van een **reeks** verschijnt de reeksnaam cursief in het titelveld, gevolgd door een dubbelpunt en de specifieke titel.
- Gegevens van uitgave zijn: **land van publicatie** en **distributeur**.

Format:

Producent1, A. A., & Producent2, B. B. (prodn.) en Regisseur1, A. A., & Regisseur2, B. B. (regs.). (publicatiejaar). Reekstitel: specifieke titel [type van medium]. Land van publicatie: Distributeur.

Voorbeelden:

Scorsese, M. (prod.), & Lonergan, K. (aut./reg.). (2000). You can count on me [film]. Verenigde Staten: Paramount Pictures.

Enthoven, G. (aut./ed.). (2001). *Les enfants de l'amour* [video]. Belgium: Cine-International.

Palin, M. (1998). *De cirkel rond: deel 1-3 Van Diomedee tot China* [video]. Nederland: Memphis Belle International.

Radio- en tv-uitzending: eenmalig programma of reeks

- De exacte uitzenddatum moet vermeld worden bij een eenmalige uitzending.
- Bij een reeks moet het jaar vermeld worden.
- Type van het medium is hier [tv-uitzending] of [tv-reeks].
- Bij ontbreken van de "auteursnamen" wordt de titel naar de auteurspositie doorgeschoven.

Format:

Producent1, P. P., & Producent2, V. V. (prodn.) en Regisseur1, R. R., & Regisseur2, W. W. (regs.). (exacte uitzenddatum of jaar). Titel van het programma of de reeks [type]. Tv zender.

Voorbeelden:

Vandenborre, H., & Whirlpool, J. (prodn.). (2004). *Histories* [tv-reeks]. Canvas.

***The Third World war: the hunt for America's sleeper cells* (10th june 2004) [tv-uitzending]. BBC1.**

Podiumkunsten

- De regelgeving voor "auteur" is gelijk aan deze bij film, video, dvd.
- Meestal gaat het hier om een regisseur. Deze komt dan op de auteurspositie in de referentie, met vermelding tussen haakjes van zijn functie.
- Een individu of gezelschap kan eveneens als uitvoerder in de auteurspositie opgenomen worden.
- Bij een live voorstelling moet de exacte datum van vertoning vermeld worden.
- Type van het medium is hier [podiumproductie].
- Bij de uitgavegegevens komt de plaats waar de productie opgevoerd werd en de exacte locatie.

Format:

Regisseur, R. R. (reg.) en Uitvoerder, U. U. (uitv.). (exacte opvoeringsdatum). Titel van de productie [podiumproductie]. Plaats van opvoering: Locatie.

Voorbeeld:

De Keersmaeker, A. T. (reg.) en Rosas (uitv.). (17 september 2004). *Bitches brew/Tacoma narrows* [podiumproductie]. Brussel: Muntchouwburg.

Cd-rom als op zichzelf staande multimedia disk

Hier geldt de regelgeving voor een op zichzelf staande gedrukte publicatie met toevoeging van het type informatiedrager, namelijk **[cd-rom]** tussen vierkante haken.

Formats:

**Auteur1, A. A., & Auteur2, B. B. (publicatiejaar). *Titel: ondertitel* [cd-rom].
Plaats van uitgave: Uitgever/Distributeur.**

***Titel: ondertitel* [cd-rom]. (publicatiejaar). Plaats van uitgave: Uitgever.**

Voorbeelden:

Vandenbergen, A.-M., & Collins, B. (z.d.). *Modern English Pronunciation: a practical Guide for Speakers of Dutch* [cd-rom]. Academia Press.

***De grote musea van Europa: deel 1* [cd-rom]. (1996) Parijs: Emme Interactive.**

6.1.4. Artikels en bijdragen op audio, audiovisuele en elektronische bronnen

Audio : nummer op cd of cassette

- De regelgeving volgt deze van de artikels en bijdragen opgenomen in gedrukte bronnen.
- In verband met de auteursvermelding geldt de regelgeving van op zichzelf staande audiovisuele en elektronische bronnen.
- De titelgegevens van de volledige cd of cassette worden voorafgegaan door "Op".

Format:

**Auteur, A. A. en Uitvoerder1, U. U., & Uitvoerder2, U. U. (uitvs.).
(Publicatiejaar). Titel van het nummer. Op *Titel van het album* [type van het medium]. Publicatieplaats: Distributeur. (publicatiedatum indien verschillend van copyright).**

Voorbeelden:

Chopin, F. (comp.) en M. J. Pires (uitv.). (1996). Nocturne n° 9 in B major, op. 32 n° 1: andante sostenuto. Op *The Nocturnes* [cd]. Hamburg: Deutsche Grammophon.

Sangaré, O. (1995). Saa magni. Op *Desert blues: ambiances du Sahara* [cd]. Frankfurt am Main: Network Medien.

Tura, W. en Lemaire, J. (uitv.). (1990). Heimwee naar huis. Op *Turalura: rockers zingen Tura* [cd]. Topkapi.

Radio- en tv-uitzending: aflevering in een reeks

- In het auteursveld: vermeld eerst de naam van de producent en daarna de regisseur, met tussen haakjes na hun naam hun respectieve functie.
- De naam van de producer komt hier in de "editor"-positie. (zie samensteller bij gedrukte bronnen).
- Bij ontbreken van de "auteursnamen" wordt de titel naar de auteurspositie doorgeschoven.

Format:

Producent1, P. P., & Producent2, V. V. (prodn.) en Regisseur1, R. R., & Regisseur2, W. W. (regs.). (exacte verschijningsdatum). *Titel van de reeks: titel van de aflevering* [type van medium]. Tv-zender of radiozender.

Voorbeeld:

Van De Venne, K. (prod.). (12 augustus 2004). *Histories: Maria Callas, de diva en het noodlot* [tv-reeks aflevering]. Canvas.

Artikel/bijdrage uit een op zichzelf staande cd-rom

- Dezelfde regelgeving geldt als bij bijdrage in verzamelwerk met toevoeging van het type informatiedrager, namelijk **[cd-rom]** tussen vierkante haken.
- De titel van **cd-rom** wordt voorafgegaan door "Op".

Format:

Auteur1, A. A., & Auteur2, B. B. (publicatiejaar). Titel van artikel. Op E. E. Editor1 & F.F. Editor2 (eds.), *Titel van cd-rom* [type van medium]. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

McPherson, T. (2003). *Impact of climate change in coastal and marine areas*. Op J. Winterson & P.M. Van Royen (eds.), *Climate change and tourism* [cd-rom]. Madrid: WTO.

6.2. On line bronnen, digitale bronnen: Internet (WWW)

6.2.1. Algemeenheden

Er staan vele soorten informatie op het WWW op vele verschillende manieren gestructureerd en gepresenteerd. Maar onafhankelijk van de format gelden 2 belangrijke principes:

- verwijst de lezer zo nauwkeurig mogelijk naar de informatie, d.w.z. naar het zo specifiek mogelijke document, eerder dan naar een algemenere homepage.
- voorziet webadressen die werken.

Uitgangspunt voor het opstellen van een referentie is de format voor gedrukte bronnen, waar de exacte datum van raadpleging en de vindplaats op het Internet (het webadres of URL) aan toegevoegd worden. Informatie op webpagina's wijzigt immers zo snel dat de datum waarop je de website hebt bekeken belangrijk is. De typische velden voor gedrukte bronnen, zoals paginaverwijzing, publicatieplaats en uitgever, worden meestal niet vermeld en kunnen dus weggelaten worden. Een uitzondering hierop vormt meestal artikels in digitale tijdschriften.

TIP: vermijd fouten in de URL door gebruik te maken van de copy- en paste-functie uit het webadres venster. Let er wel op dat bij heel lange adressen het hele webadres mee gekopieerd is.

6.2.2. Internetdocumenten

Een volledig internetdocument

De bibliografische gegevens worden als volgt gerangschikt:

Auteur(s) of corporatieve auteur(s)
Datum van publicatie of de update
Titel van de bijdrage
Datum van raadpleging (geraadpleegd + exacte datum), gevolgd door komma
Webadres (URL)

- Als een internetdocument uit meerdere webpagina's bestaat vermeld je het homepage-adres.
- Als een internetdocument niet gedateerd is, vermeld je "z.d." (zonder datum) tussen haakjes.
- Als er geen auteur of corporatieve auteur is, begin je de referentie met de titel van het document.

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar of update). *Titel van website*. Geraadpleegd exacte datum, URL

Voorbeeld:

Keurmerkinstituut. (z.d.). *Onafhankelijke informatie voor consumenten*. Geraadpleegd 8 juni 2004, <http://www.keurmerk.nl/index.html>

Een hoofdstuk of sectie van een internetdocument

- Geef, indien mogelijk, een aanduiding van sectie of hoofdstuk.
- Vermeld de URL die onmiddellijk naar het onderdeel van de website gaat.

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar of update). *Titel van onderdeel*. In *Titel van website* (hfdst. of par. enz.). Geraadpleegd exacte datum, URL

Voorbeeld:

Keurmerkinstituut. (z.d.). *Alles over brandveiligheid*. In *Onafhankelijke informatie voor Consumenten* (hoofdstuk 2). Geraadpleegd 10 juni 2004, <http://www.keurmerk.nl/Themaas/Brand.html>

6.2.3. Digitale tijdschrift- en krantenartikels

Artikels gevonden zonder gebruik te maken van een databankinterface

- Uitgangspunt is de format voor gedrukte tijdschrift- en krantenartikels, met toevoeging van de exacte datum van raadpleging en de volledige URL.

- Een aantal gegevens kan ontbreken zoals plaats van uitgave, uitgever, begin- en eindpaginering. In dit geval vermeld je niets.
- Eventueel specifieke gegevens om het artikel te identificeren toevoegen. Dit kan een uniek nummer van een artikel zijn, een exacte datum, een Digital Object Identifier (DOI) enz.

Tijdschriftartikel

Format:

Auteur, A. (jaar of exacte datum). Titel van het artikel. *Titel van het tijdschrift, jaargang*(nummer binnen de jaargang), plaatsaanduiding zoals in document aanwezig. Geraadpleegd exacte datum, exacte URL

Voorbeelden:

Fredrickson, B. L. (27 maart 2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & treatment, 3*, Article 0001.a. Geraadpleegd 9 juni 2004, <http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>

Cooney, J. (1999). Diagnosing pulmonary embolism in surgical patients. *American family Physician, 60*(1 december). Geraadpleegd 24 juni 2004, http://articles.findarticles.com/p/articles/mi_m3225/is_9_60/ai_58252705

Krantenartikel

Format:

Auteur, A. (exacte datum). Titel van het artikel. *Titel van de krant*, p. of pp. Geraadpleegd exacte datum, exacte URL

Voorbeeld:

Debusschere, B. (25 juni 2004). Heimwee naar de tijd van vader de man. *De Morgen*, p. 27. Geraadpleegd 25 juni 2004, <http://www.demorgen.be/vandaag>

Artikels gevonden door gebruik te maken van een databankinterface

- Hier geldt de format voor kranten- en tijdschriftenartikels bij de gedrukte bronnen.
- Daar wordt aan toegevoegd: exacte datum van raadpleging en de naam van de gebruikte databank (bijvoorbeeld: Business Source Elite, Academic Search...). Deze databanken worden meestal aangeboden via het intranet van de school waar je studeert, of later, waar je werkt.
- We maken geen onderscheid tussen een databank via Internet zelf aangeboden of via een cd-rom omdat het onderscheid niet altijd meer duidelijk is en het uiteindelijk niet zo belangrijk is.

Tijdschriftartikel

Format:

Auteur, A. (publicatiejaar). Titel van het tijdschriftartikel. *Titel van het tijdschrift, jaargang*(nummer binnen de jaargang), x-y. Geraadpleegd exacte datum, naam van de databank.

Voorbeeld:

Emmer, R. M., Tauck, C., Wilkinson, S. & Moore, R. G. (2003). Marketing using Global Distribution Systems. *Cornell Hotel & Restaurant Administration Quarterly*, 44(5-6), 94-104. Geraadpleegd 24 juni 2004, Science Direct.

Krantenartikel

Format:

Auteur, A. (exacte datum). Titel van het artikel. *Titel van de krant*, p. of pp. Geraadpleegd exacte datum, naam van databank.

Voorbeeld:

Twintig verschillen Vlaanderen-Wallonië (23 juni 2004). *Het Belang van Limburg*, p.4. Geraadpleegd 25 juni 2004, Mediargus.

6.3. Persoonlijke communicatie en e-mail

Persoonlijke communicatie houdt in brieven, memos, (telefoon)gesprekken en elektronische mail. Omdat ze geen recupereerbare data bevatten, worden ze **NIET opgenomen in de literatuurlijst**. In de tekst geef je de naam en de initialen van de voornaam van de gesprekspartner, de exacte datum van de communicatie en zijn/haar functie.

Voorbeeld:

K. Desmet, woordvoerder bij IBM, antwoordde dat de vertraging te wijten was aan de omschakeling naar een nieuw besturingssysteem (persoonlijke communicatie, 20 januari 2004).

OF

De vertraging was te wijten aan de omschakeling naar een nieuw besturingssysteem (K. Desmet, woordvoerder bij IBM, persoonlijke communicatie, 20 januari 2004).

6.4. Overzicht

Gedrukte bronnen: op zichzelf staande gedrukte publicaties

Boekmaterialen

Boek met één auteursvermelding

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel: ondertitel. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Corda, A. (1999). Internet, als het even kan, in het talenonderwijs: een praktische gids. Bussum: Coutinho.

Boek met meer auteursvermeldingen

Format:

Auteur1, A. A., Auteur2, B. B., Auteur3, C. C., & Auteur4, D. D. (publicatiejaar). Titel. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Boekhorst, A., Koers, D., & Kwast, I. (1999). Informatievaardigheden. Utrecht: Lemma.

Boek van een bedrijf/organisatie/instelling (corporatieve auteur)

Format:

Corporatieve auteur. (publicatiejaar). Titel. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Ministerie van Economische Zaken. (2000). Praktische gids van het Ministerie van Economische Zaken. Brussel: Ministerie van Economische Zaken.

Boek zonder auteur(s) (=anoniem werk)

Format:

Titel. (publicatiejaar). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Belangrijke feiten en cijfers over de Europese Unie. (2004). Luxemburg: Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen.

Gegevens in verband met de uitgave, druk...

Format:

Auteur1, A. A., & Auteur2, B. B. (publicatiejaar). *Titel* (x^{de} ed.). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Medlik, S., & Ingram, H. (2003). *The Business of Hotels* (4th ed.). Oxford: Butterworth Heinemann.

Specifieke soorten boekmaterialen

Verzamelwerk

Format:

Redacteur, R. R. (red.). (publicatiejaar). *Titel*. Plaats van uitgave: Uitgever.

Redacteur, A. A. (red.) en Editor, B. B. (ed.). (publicatiejaar). *Titel*. Plaats van uitgave: Uitgever.

Redacteur1, A. A., & Redacteur2, B. B. (reds.) en Editor1, C. C., & Editor2, D. D. (eds.). (publicatiejaar). *Titel*. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Godde, P. M., Price, M. F., & Zimmermann, F. M. (eds.). (2000). *Tourism and development in mountain regions*. Wallingford: CABI.

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). *Titel* (Editor, E. E., ed.). Plaats van uitgave: Uitgever.

Meerdelig werk

Formats:

Editor, E. E. (ed.), et al. (publicatiejaar of publicatiejaren). *Titel* (x^{de} ed., vols. x-y). Plaats van uitgave: Uitgever.

***Titel* (x^{de} ed., vols. x-y) (publicatiejaar of publicatiejaren). Plaats van uitgave: Uitgever.**

Voorbeelden:

Van Caenegem, R. C. (ed.), et al. (1990-1993). *Grote Winkler Prins encyclopedie in 26 delen* (9de geh. herz. dr., dln. 1-26). Amsterdam: Elsevier.

***The New Encyclopaedia Britannica*. (15th ed., vols. 1-29) (1991). Chicago: Encyclopaedia Britannica.**

Boek in een reeks

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel van het boek. In E. E. Editor (ed.), *Titel van de reeks* (vol. x). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Chartier, R. (1989). Van de Renaissance tot de Verlichting. In J. K. Missinne (ed.), *Geschiedenis van het persoonlijk leven* (dl. 3). Amsterdam: Agon.

(Losbladig) aanvulwerk

Format:

Editor, E. E. (ed.). (publicatiejaar 1ste aflevering). *Titel* [losbladig werk]. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

De Craemer, J. (red.), et al. (2002). *ICT en onderwijsvernieuwing* [losbladig werk]. Mechelen: Wolters Plantyn.

Muzieknotatie

Format:

Componist, C. C. (comp.). (publicatiejaar). *Titel* [muzieknotatie]. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeelden:

Bach, J. S. (comp.). (z.d.). *Notenbüchlein für Anna Magdalena Bach* [muzieknotatie]. Bruxelles: Cranz.

Lehar, F. (comp.). (z.d.). *Wolgalied, uit de operette Der Zarewitsch* [muzieknotatie]. Amsterdam: J. Poeltuyn.

***Les maîtres du piano: études progressives en neuf cahiers, revues, annotées et doigtées par Armand Ferté: 1A* [muzieknotatie]. (z.d.). Bruxelles: Schott Frères.**

Grijze literatuur

Rapport van overheids- en/of onderzoeksinstituten, al of niet in een reeks

Formats:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). *Titel: ondertitel*. Plaats van uitgave: Uitgever.

***Titel: ondertitel*. (publicatiejaar). Plaats van uitgave: Uitgever.**

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel van boek: ondertitel. In E. E. Editor (ed.), Titel van de reeks(reeksnummer). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeelden:

Vrind 99: Vlaamse regionale indicatoren. (2000). Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap Administratie Planning & Statistiek.

Termote, T. (2003). Evaluatiemethode voor centrumbeheer. In *Facetten van West-Vlaanderen*(51). Brugge: WES Onderzoek & Advies.

Jaarverslag

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel: ondertitel. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeelden:

Jossart, L. (ed.). (2001). *Virgin Express: annual report 2000*. Melsbroek: Virgin Express.

Van Esbroeck, K. (eindred.). (2001). *Jaarverslag Vlaams Parlement 2000-2001*. Brussel: Vlaams Parlement.

Eindwerk

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel van eindwerk [type eindwerk]. Plaats van uitgave: Onderwijsinstelling voluit geschreven.

Voorbeelden:

Pierson, D. (2000). *Schouderproblematiek bij overheadsporten* [eindwerk]. Mechelen: Katholieke Hogeschool Mechelen.

Segers, J. (1997). *The Belgian Congress Sector* [licentiaatsthesis]. Diepenbeek: Limburgs Universitair Centrum.

Brochure

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel [brochure]. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Technopolis. (2002). *Meesterplan* (2de ed.) [Brochure]. Mechelen: Technopolis.

Gedrukte bronnen: artikels en bijdragen opgenomen in een gedrukte publicatie

Bijdragen in specifieke boekmaterialen

Bijdrage in een verzamelwerk

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel van de bijdrage. In E. E. Editor (ed.), *Titel van boek* (pp. x-y). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Gurung, C. P., & DeCoursy, M. A. (2000). Too much too fast: lessons from Nepal's Lost Kingdom of Mustang. In P. M. Godde, M. F. Price, & F. M. Zimmermann (eds.), *Tourism and Development in Mountain Regions* (pp. 239-254). Wallingford: CABI.

Bijdrage in een meerdelig werk (bijvoorbeeld een encyclopedie)

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel van bijdrage. In E.E. Editor (ed.), *Titel van meerdelig werk* (vol. nr., pp. x-y). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Wonnacott, P. (1991). International trade. In *The New Encyclopaedia Britannica* (vol. 21, pp. 824-854). Chicago: Encyclopaedia Britannica.

Bijdrage in een boek met aparte titel, in een reeks

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel van bijdrage. In R. R. Reekseditor (ed.) & V. V. Volume-editor (vol. ed.), *Titel van de reeks: Vol. x. Titel van het boek* (x^{de} ed., pp. x-y). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Garrison, S. (1992). Overview of the Automobile Industry. In J. R. Brent Ritchie & D. E. Hawkins (eds.) en F. Go & D. Frechtling (vol. eds.), *World Travel and Tourism Review: Indicators, Trends and Issues: vol. 2. Education, Training and Human Resource Issues* (pp. 145-151). Wallingford: CABI.

Bijdrage in een losbladig aanvulwerk

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar van de aflevering). Titel van de bijdrage. In E. E. Editor (ed.), *Titel van het losbladig werk* (aflevering of volumenummer of andere aanduiding, pp. x-y). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Van Petegem, P., & Imbrecht, I. (2003). Krachtige leeromgevingen creëren via ICT. In J. De Craemer (red.), *ICT en onderwijsvernieuwing* (afl. 5, pp. 1-21). Mechelen: Wolters Plantyn.

Bijdrage in een werk in muzieknotatie

Format:

Componist, C. C. (comp.). (publicatiejaar). Titel van muziekstuk. In E. E. Editor (ed.), *Titel van het globale muziekwerk* (pp. x-y) [muzieknotatie]. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Czerny, C. (comp.). (z.d.). Menuet. In B. C. Balliauw (ed.), *Les maîtres du piano: études progressives en neuf cahiers, revues, annotées et doigtées par Armand Ferté: 1A* (p. 12) [muzieknotatie]. Bruxelles: Schott Frères.

Bijdrage in een boek zonder auteursvermelding

Format:

Titel van de bijdrage. (publicatiejaar). In E. E. Editor (ed.), *Titel van boek* (pp. x-y). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

Ethics and Economy. (2003). In *The World Guide 2003/2004: an alternative Reference to the Countries of our Planet* (pp. 54-61). Oxford: New Internationalist Publications.

Kranten- en tijdschriftartikels

Krantenartikel

Format:

Auteur, A. A. (exacte publicatiedatum). Titel van artikel. *Titel van krant*, p. of pp.

Voorbeeld:

De Belder, H. (24 oktober 1997). Katholiek onderwijs moet vertrouwen in zaaigoed. *De Standaard*, p. 3.

Artikel in een (populair) magazine

Format:

Auteur1, A. A., & Auteur2, B. B. (exacte publicatiedatum). Titel van artikel. *Titel van magazine*, jaargang(nummer binnen jaargang of vervolnummer), x-y.

Voorbeeld:

Bulté, A., & Van Heeswijck, M.-J. (4 mei 2004). Het proces-Dutroux: chaos in de assisenzaal. *Humo*, 30(3322), 32-35.

Artikel in een (wetenschappelijk) tijdschrift met auteursvermelding

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel van artikel. *Titel van tijdschrift, jaargang*(nummer binnen de jaargang), x-y.

Voorbeeld:

Manhave, R. (2004). Intranet: strategisch instrument of modeverschijnsel?. *Ad rem*, 18(2), 7-8.

Artikel in een (wetenschappelijk) tijdschrift zonder auteursvermelding

Format:

Titel van artikel. (publicatiejaar). *Titel van tijdschrift, jaargang van tijdschrift indien beschikbaar*(nummer van tijdschrift binnen de jaargang of vervolgnummer), x-y.

Voorbeeld:

Maandag fruitdag. (2004). *Klasse*, (143), 48-49.

Speciaal of extranummer horend bij een krant of tijdschrift

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar). Titel van extranummer [omschrijving]. *Titel van bijhorend tijdschrift, jaargang*(nummer binnen jaargang of vervolgnummer).

Voorbeelden:

Castellano, J. (2004). Disneyland resort Paris [supplement]. *Viajar*, (227).

Incentive trends 2004 [speciale editie]. (2004). *MIM Magazine*, (juli/aug.).

Audiovisuele en elektronische bronnen: op zichzelf staande materialen

Audio: volledige cd of cassette

Formats:

Auteur, A. A. (jaar van copyright). *Titel van album* [type van het medium]. Plaats van muziekopname: Distributeur. (Opnamedatum als deze verschilt van copyright datum).

Auteur, A. A. en Componist, C. C. (comp.). (jaar van copyright). *Titel van album* [type van het medium]. Plaats van muziekopname: Distributeur. (Opnamedatum als deze verschilt van copyright datum).

Componist1, C. C., & Componist2, C.C. (compn.) en Uitvoerder, U. U. (uitv.). (jaar van copyright). *Titel van album* [type van het medium]. Plaats van muziekopname: Distributeur. (Opnamedatum als deze verschilt van copyright datum).

Voorbeelden:

Clapton, E. (1992). *Unplugged* [cd]. New York: MTV Networks.

Chopin, F. (comp.) en Pires, M. J. (uitv.). (1996). *The nocturnes* [cd]. Hamburg: Deutsche Grammophon.

Richardson, S. (uitv.). (1997). *Shakuhachi meditation music: traditional Japanese flute for Zen meditation* [cd]. Sounds True.

Jacob, M., & Strutt, P. (1996). *English for international tourism: Course book*(Cassette 1, units 1-7) [cassette]. Addison Wesley Longman.

Audiovisuele en elektronische bronnen

Film, video, dvd

Format:

Producent1, A. A., & Producent2, B. B. (prodn.) en Regisseur1, A. A., & Regisseur2, B. B. (regs.). (publicatiejaar). *Reekstitel: specifieke titel* [type van medium]. Land van publicatie: Distributeur.

Voorbeelden:

Scorsese, M. (prod.), & Lonergan, K. (aut./reg.). (2000). *You can count on me* [film]. Verenigde Staten: Paramount Pictures.

Enthoven, G. (aut./ed.). (2001). *Les enfants de l'amour* [video]. Belgium: Cine-International.

Palin, M. (1998). *De cirkel rond: deel 1-3 Van Diomedes tot China* [video]. Nederland: Memphis Belle International.

Radio- en tv-uitzending: eenmalig programma of reeks

Format:

Producent1, P. P., & Producent2, V. V. (prodn.) en Regisseur1, R. R., & Regisseur2, W. W. (regs.). (exacte uitzenddatum of jaar). *Titel van het programma of de reeks* [type]. Tv zender.

Voorbeelden:

Vandenborre, H., & Whirlpool, J. (prodn.). (2004). *Histories* [tv-reeks]. Canvas.

The Third World war: the hunt for America's sleeper cells (10th june 2004) [tv-uitzending]. BBC1.

Podiumkunsten

Format:

Regisseur, R. R. (reg.) en Uitvoerder, U. U. (uitv.). (exacte opvoeringsdatum). *Titel van de productie* [podiumproductie]. Plaats van opvoering: Locatie.

Voorbeeld:

De Keersmaeker, A. T. (reg.) en Rosas (uitv.). (17 september 2004). *Bitches brew/Tacoma narrows* [podiumproductie]. Brussel: Muntchouwburg.

Cd-rom als op zichzelf staande multimedia disk

Formats:

Auteur1, A. A., & Auteur2, B. B. (publicatiejaar). *Titel: ondertitel* [cd-rom]. Plaats van uitgave: Uitgever/Distributeur.

Titel: ondertitel [cd-rom]. (publicatiejaar). Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeelden:

Vandenbergen, A.-M., & Collins, B. (z.d.). *Modern English Pronunciation: a practical Guide for Speakers of Dutch* [cd-rom]. Academia Press.

De grote musea van Europa: deel 1 [cd-rom]. (1996) Parijs: Emme Interactive.

Artikels en bijdragen op audio, audiovisuele en elektronische bronnen

Audio : nummer op cd of cassette

Format:

Auteur, A. A. en Uitvoerder1, U. U., & Uitvoerder2, U. U. (uitvs.). (Publicatiejaar). *Titel van het nummer. Op Titel van het album* [type van het medium]. Publicatieplaats: Distributeur. (publicatiedatum indien verschillend van copyright).

Voorbeelden:

Chopin, F. (comp.) en M. J. Pires (uitv.). (1996). Nocturne n° 9 in B major, op. 32 n° 1: andante sostenuto. Op *The Nocturnes* [cd]. Hamburg: Deutsche Grammophon.

Sangaré, O. (1995). Saa magni. Op *Desert blues: ambiances du Sahara* [cd]. Frankfurt am Main: Network Medien.

Tura, W. en Lemaire, J. (uitv.). (1990). Heimwee naar huis. Op *Turalura: rockers zingen Tura* [cd]. Topkapi.

Radio- en tv-uitzending: aflevering in een reeks

Format:

Producent1, P. P., & Producent2, V. V. (prodn.) en Regisseur1, R. R., & Regisseur2, W. W. (regs.). (exacte verschijningsdatum). *Titel van de reeks: titel van de aflevering* [type van medium]. Tv-zender of radio-zender.

Voorbeeld:

Van De Venne, K. (prod.). (12 augustus 2004). *Histories: Maria Callas, de diva en het noodlot* [tv-reeks aflevering]. Canvas.

Artikel/bijdrage uit een op zichzelf staande cd-rom

Format:

Auteur1, A. A., & Auteur2, B. B. (publicatiejaar). Titel van artikel. Op E. E. Editor1 & F.F. Editor2 (eds.), *Titel van cd-rom* [type van medium]. Plaats van uitgave: Uitgever.

Voorbeeld:

McPherson, T. (2003). Impact of climate change in coastal and marine areas. Op J. Winterson & P.M. Van Royen (eds.), *Climate change and tourism* [cd-rom]. Madrid: WTO.

Internetdocumenten

Een volledig internetdocument

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar of update). *Titel van website*. Geraadpleegd exacte datum, URL

Voorbeeld:

Keurmerkinstituut. (z.d.). *Onafhankelijke informatie voor consumenten*. Geraadpleegd 8 juni 2004, <http://www.keurmerk.nl/index.html>

Een hoofdstuk of sectie van een internetdocument

Format:

Auteur, A. A. (publicatiejaar of update). Titel van onderdeel. In *Titel van website* (hfdst. of par. enz.). Geraadpleegd exacte datum, URL

Voorbeeld:

Keurmerkinstuut. (z.d.). Alles over brandveiligheid. In *Onafhankelijke informatie voor Consumenten* (hoofdstuk 2). Geraadpleegd 10 juni 2004, <http://www.keurmerk.nl/Themaas/Brand.html>

Digitale tijdschrift- en krantenartikels

Artikels gevonden zonder gebruik te maken van een databankinterface

Tijdschriftartikel

Format:

Auteur, A. (jaar of exacte datum). Titel van het artikel. *Titel van het tijdschrift, jaargang*(nummer binnen de jaargang), plaatsaanduiding zoals in document aanwezig. Geraadpleegd exacte datum, exacte URL

Voorbeelden:

Fredrickson, B. L. (27 maart 2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & treatment*, 3, Article 0001.a. Geraadpleegd 9 juni 2004, <http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>

Cooney, J. (1999). Diagnosing pulmonary embolism in surgical patients. *American family Physician*, 60(1 december). Geraadpleegd 24 juni 2004, http://articles.findarticles.com/p/articles/mi_m3225/is_9_60/ai_58_252705

Krantenartikel

Format:

Auteur, A. (exacte datum). Titel van het artikel. *Titel van de krant*, p. of pp. Geraadpleegd exacte datum, exacte URL

Voorbeeld:

Debusschere, B. (25 juni 2004). Heimwee naar de tijd van vader de man. *De Morgen*, p. 27. Geraadpleegd 25 juni 2004, <http://www.demorgen.be/vandaag>

Artikels gevonden door gebruik te maken van een databankinterface

Tijdschriftartikel

Format:

Auteur, A. (publicatiejaar). Titel van het tijdschriftartikel. *Titel van het tijdschrift, jaargang*(nummer binnen de jaargang), x-y. Geraadpleegd exacte datum, naam van de databank.

Voorbeeld:

Emmer, R. M., Tauck, C., Wilkinson, S. & Moore, R. G. (2003). Marketing using Global Distribution Systems. *Cornell Hotel & Restaurant Administration Quarterly*, 44(5-6), 94-104. Geraadpleegd 24 juni 2004, Science Direct.

Krantenartikel

Format:

Auteur, A. (exacte datum). Titel van het artikel. *Titel van de krant*, p. of pp.
Geraadpleegd exacte datum, naam van databank.

Voorbeeld:

Twintig verschillen Vlaanderen-Wallonië (23 juni 2004). *Het Belang van Limburg*, p.4.
Geraadpleegd 25 juni 2004, Mediargus.

7. Lijst met afkortingen

APA	American Psychological Association
Ausg.	Ausgabe
bijv.	bijvoorbeeld
comp.	componist
compn.	componisten
comps.	Composers (E.) / compositeurs (F.)
D.	Duits
dir(s.).	director(s) (E.)
dl.	deel
dln.	delen
dr.	druk
E.	Engels
Ed(s.).	editor(s) (E.)
éd.	Éditeur (F.)
eds.	editors
et al.	et al.
F.	Frans
geh. herz. dr.	geheel herziene druk
herdr.	herdruk
herz.	herzien(e)
hfdst.	hoofdstuk
Hrsg.	Herausgeber (D.)
Komp.	Komponist (D.)
Kompn.	Komponisten (D.)
m.p.	meervoudige paginering
neubearb.	neubearbeitet
no.	Number / numéro
nr.	nummer
Nr.	Nummer (D.)
p.	pagina
par.	paragraaf
pp.	pagina's
prod(n.).	producent(en)
Prod(n.).	Produzent(en) (D.)
prod(s.).	producer(s) (E.) / producteur(s) (F.)
réal(s.).	réalisateur(s) (F.)
red(s.).	redacteur(s)
Red.	Redakteur(e) (D.)
rédi(s.).	rédiacteur(s) (F.)
Reg.	Regisseur(e) (D.)
reg(s.).	regisseur(s)
samenst.	samensteller(s)
uitg.	uitgave
uitv(s.).	uitvoerder(s)
vol(s.).	volume(s)
vol. ed(s.).	volume editie(s)
w.o.	waaronder
z.d.	zonder datum
z.p.	zonder pagina
z.u.	zonder uitgever

8. Voorbeeld van een literatuurlijst

- Bach, J. S. (comp.). (z.d.). *Notenbüchlein für Anna Magdalena Bach* [muzieknotatie]. Bruxelles: Cranz.
- Belangrijke feiten en cijfers over de Europese Unie.* (2004). Luxemburg: Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen.
- Boekhorst, A., Koers, D., & Kwast, I. (1999). *Informatievaardigheden*. Utrecht: Lemma.
- Bulté, A., & Van Heeswijck, M.-J. (4 mei 2004). Het proces-Dutroux: chaos in de assisenzaal. *Humo*, 30(3322), 32-35.
- Castellano, J. (2004). Disneyland resort Paris [supplement]. *Viajar*, (227).
- Chartier, R. (1989). Van de Renaissance tot de Verlichting. In J. K. Missinne (ed.), *Geschiedenis van het persoonlijk leven* (dl. 3). Amsterdam: Agon.
- Chopin, F. (comp.) en M. J. Pires (uitv.). (1996). Nocturne n° 9 in B major, op. 32 n° 1: andante sostenuto. Op *The Nocturnes* [cd]. Hamburg: Deutsche Grammophon.
- Chopin, F. (comp.) en Pires, M. J. (uitv.). (1996). *The nocturnes* [cd]. Hamburg: Deutsche Grammophon.
- Clapton, E. (1992). *Unplugged* [cd]. New York: MTV Networks.
- Cooney, J. (1999). Diagnosing pulmonary embolism in surgical patients. *American family Physician*, 60(1 december). Geraadpleegd 24 juni 2004, http://articles.findarticles.com/p/articles/mi_m3225/is_9_60/ai_58252705
- Corda, A. (1999). *Internet, als het even kan, in het talenonderwijs: een praktische gids*. Bussum: Coutinho.
- Czerny, C. (comp.). (z.d.). Menuet. In B. C. Balliauw (ed.), *Les maîtres du piano: études progressives en neuf cahiers, revues, annotées et doigtées par Armand Ferté: 1A* (p. 12) [muzieknotatie]. Bruxelles: Schott Frères.
- De Belder, H. (24 oktober 1997). Katholiek onderwijs moet vertrouwen in zaaigoed. *De Standaard*, p. 3.
- De Craemer, J. (red.), et al. (2002). *ICT en onderwijsvernieuwing* [losbladig werk]. Mechelen: Wolters Plantyn.
- De Keersmaeker, A. T. (reg.) en Rosas (uitv.). (17 september 2004). *Bitches brew/Tacoma narrows* [podiumproductie]. Brussel: Muntschouwburg.
- Debusschere, B. (25 juni 2004). Heimwee naar de tijd van vader de man. *De Morgen*, p. 27. Geraadpleegd 25 juni 2004, <http://www.demorgen.be/vandaag>
- Emmer, R. M., Tauck, C., Wilkinson, S. & Moore, R. G. (2003). Marketing using Global Distribution Systems. *Cornell Hotel & Restaurant Administration Quarterly*, 44(5-6), 94-104. Geraadpleegd 24 juni 2004, Science Direct.
- Enthoven, G. (aut./ed.). (2001). *Les enfants de l'amour* [video]. Belgium: Cine-International.
- Ethics and Economy. (2003). In *The World Guide 2003/2004: an alternative Reference to the Countries of our Planet* (pp. 54-61). Oxford: New Internationalist Publications.
- Fredrickson, B. L. (27 maart 2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & treatment*, 3, Article 0001.a. Geraadpleegd 9 juni 2004, <http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>
- Garrison, S. (1992). Overview of the Automobile Industry. In J. R. Brent Ritchie & D. E. Hawkins (eds.) en F. Go & D. Frechtling (vol. eds.), *World Travel and Tourism Review: Indicators, Trends and Issues: vol. 2*.

- Education, Training and Human Resource Issues* (pp. 145-151). Wallingford: CABI.
- Godde, P. M., Price, M. F., & Zimmermann, F. M. (eds.). (2000). *Tourism and development in mountain regions*. Wallingford: CABI.
- De grote musea van Europa: deel 1* [cd-rom]. (1996) Parijs: Emme Interactive.
- Gurung, C. P., & DeCoursy, M. A. (2000). Too much too fast: lessons from Nepal's Lost Kingdom of Mustang. In P. M. Godde, M. F. Price, & F. M. Zimmermann (eds.), *Tourism and Development in Mountain Regions* (pp. 239-254). Wallingford: CABI.
- Incentive trends 2004 [speciale editie]. (2004). *MIM Magazine*, (juli/aug.).
- Jacob, M., & Strutt, P. (1996). *English for international tourism: Course book* (Cassette 1, units 1-7) [cassette]. Addison Wesley Longman.
- Jossart, L. (ed.). (2001). *Virgin Express: annual report 2000*. Melsbroek: Virgin Express.
- Keurmerkinstituut. (z.d.). Alles over brandveiligheid. In *Onafhankelijke informatie voor Consumenten* (hoofdstuk 2). Geraadpleegd 10 juni 2004, <http://www.keurmerk.nl/Themaas/Brand.html>
- Keurmerkinstituut. (z.d.). *Onafhankelijke informatie voor consumenten*. Geraadpleegd 8 juni 2004, <http://www.keurmerk.nl/index.html>
- Lehar, F. (comp.). (z.d.). *Wolgalied, uit de operette Der Zarewitsch* [muzieknotatie]. Amsterdam: J. Poeltuyn.
- Maandag fruitdag. (2004). *Klasse*, (143), 48-49.
- Les maîtres du piano: études progressives en neuf cahiers, revues, annotées et doigtées par Armand Ferté: 1A* [muzieknotatie]. (z.d.). Bruxelles: Schott Frères.
- Manhave, R. (2004). Intranet: strategisch instrument of modeverschijnsel?. *Ad rem*, 18(2), 7-8.
- McPherson, T. (2003). Impact of climate change in coastal and marine areas. Op J. Winterson & P.M. Van Royen (eds.), *Climate change and tourism* [cd-rom]. Madrid: WTO.
- Medlik, S., & Ingram, H. (2003). *The Business of Hotels* (4th ed.). Oxford: Butterworth Heinemann.
- Ministerie van Economische Zaken. (2000). *Praktische gids van het Ministerie van Economische Zaken*. Brussel: Ministerie van Economische Zaken.
- The New Encyclopaedia Britannica*. (15th ed., vols. 1-29) (1991). Chicago: Encyclopaedia Britannica.
- Palin, M. (1998). *De cirkel rond: deel 1-3 Van Diomedé tot China* [video]. Nederland: Memphis Belle International.
- Pierson, D. (2000). *Schouderproblematiek bij overheadsporten* [eindwerk]. Mechelen: Katholieke Hogeschool Mechelen.
- Richardson, S. (uitv.). (1997). *Shakuhachi meditation music: traditional Japanese flute for Zen meditation* [cd]. Sounds True.
- Sangaré, O. (1995). Saa magni. Op *Desert blues: ambiances du Sahara* [cd]. Frankfurt am Main: Network Medien.
- Scorsese, M. (prod.), & Lonergan, K. (aut./reg.). (2000). *You can count on me* [film]. Verenigde Staten: Paramount Pictures.
- Segers, J. (1997). *The Belgian Congress Sector* [licentiaatsthesis]. Diepenbeek: Limburgs Universitair Centrum.
- Technopolis. (2002). *Meesterplan* (2de ed.) [Brochure]. Mechelen: Technopolis.
- Termote, T. (2003). Evaluatiemethode voor centrumbeheer. In *Facetten van West-Vlaanderen*(51). Brugge: WES Onderzoek & Advies.

- The Third World war: the hunt for America's sleeper cells* (10th june 2004) [tv-uitzending]. BBC1.
- Tura, W. en Lemaire, J. (uitv.). (1990). Heimwee naar huis. Op *Turalura: rockers zingen Tura* [cd]. Topkapi.
- Twintig verschillen Vlaanderen-Wallonië (23 juni 2004). *Het Belang van Limburg*, p.4. Geraadpleegd 25 juni 2004, Mediargus.
- Van Caenegem, R. C. (ed.), et al. (1990-1993). *Grote Winkler Prins encyclopedie in 26 delen* (9de geh. herz. dr., dln. 1-26). Amsterdam: Elsevier.
- Van De Venne, K. (prod.). (12 augustus 2004). *Histories: Maria Callas, de diva en het noodlot* [tv-reeks aflevering]. Canvas.
- Van Esbroeck, K. (eindred.). (2001). *Jaarverslag Vlaams Parlement 2000-2001*. Brussel: Vlaams Parlement.
- Van Petegem, P., & Imbrecht, I. (2003). Krachtige leeromgevingen creëren via ICT. In J. De Craemer (red.), *ICT en onderwijsvernieuwing* (afl. 5, pp. 1-21). Mechelen: Wolters Plantyn.
- Vandenbergen, A.-M., & Collins, B. (z.d.). *Modern English Pronunciation: a practical Guide for Speakers of Dutch* [cd-rom]. Academia Press.
- Vandenborre, H., & Whirlpool, J. (prod.). (2004). *Histories* [tv-reeks]. Canvas.
- Vrind 99: Vlaamse regionale indicatoren*. (2000). Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap Administratie Planning & Statistiek.
- Wonnacott, P. (1991). International trade. In *The New Encyclopaedia Britannica* (vol. 21, pp. 824-854). Chicago: Encyclopaedia Britannica.